

**UNIVERZITA KARLOVA 1945 –
AKADEMICKÁ SAMOSPRÁVA A STÁT**

ZDENĚK POUSTA

Pro zpracování tématu – akademická samospráva a stát v roce 1945 – bude vhodné, připomeneme-li si úvodem některé okolnosti, které pojem „autonomní prostředí univerzit“ pomohou objasnit. Rovněž bych rád poznamenal, že uplatňování státního vlivu či přímo jeho zasahování do chodu univerzity bylo a je zcela pochopitelné. Vždyť to byl stát, který od dob absolutismu tuto vzdělávací instituci financoval. Veškeré vysoké školy v předválečné Československé republice v letech 1918 až 1939 byly státní a byly zřízeny příslušným zákonem. V Československu nebylo soukromých vysokých škol, i když to bylo se zvláštním povolením vlády možné. Jako takové existovaly pouze vysoké školy zřízené ve dvacátých letech pro emigranty (Ruská právnická fakulta v Praze, Ukrajinská volná univerzita v Praze a Ukrajinská akademie zemědělská v Poděbradech)¹.

Ostatně státní dohled se projevuje pochopitelně i v současnosti.² Nejen přímým řízením ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ale také jme-

¹ Pro ukrajinské emigranty byla roku 1921 založena Ukrajinská univerzita v Praze, která od letního semestru 1933 nesla název Ukrajinská volná univerzita v Praze. Likvidace českých vysokých škol v listopadu 1939 se jí nedotkla a byla činná po dobu války až do jara roku 1945. (Vynohradnyk, Michal: Ukrajinská svobodná univerzita (UVU) a její důležité osobnosti v rámci ukrajinsko-českých vztahů. In: České vědomí Ukrajiny. Budoucnost v tradici. Univerzita Karlova, Ústav slavistických a východoevropských studií Filozofické fakulty, 2005, s. 11–18). Ruská právnická fakulta v Praze (1922–1929) ve třicátých letech svou činnost nerozvíjela.

² Děje se tak v rámci Zákona o vysokých školách č. 111/1998 Sb. Tento zákon svým demokratickým pojetím kupodivu překonal právní stav, jaký v tomto ohledu panoval před druhou světovou válkou a v roce 1945. Postavení vysokých škol před válkou bylo dáno právními normami, které upravovaly organizaci vysokého školství (zákon z 27. 4. 1873, č. 63, zákon

nováním vysokoškolských profesorů prezidentem republiky po předchozí proceduře na vysokých školách a na ministerstvu školství. Prezident republiky rovněž na návrh vlády jmenuje (a na návrh vlády může také případně z funkce odvolat) představitele univerzity, jejího rektora. Zvoleného kandidáta na rektorskou funkci akademickým senátem mu předkládá vláda prostřednictvím ministra školství ke schválení a udělení jmenovacího dekretu. Jde však o to, aby stát svého postavení nezneužíval a bezdůvodně nezasahoval do oblastí, jež jsou tradičně považovány za vlastní doménu akademické univerzitní obce. Pojem vysokoškolské autonomie je charakterizován nejen právem na vlastní samosprávu (právem spravovat si své záležitosti samostatně a vytvářet si vlastní statutární předpisy), ale také právem vyloučit zasahování státu do této univerzitní samosprávy.

„Revoluční jaro národů“ roku 1848 i po zmařené revoluci přineslo řadu pozitivních novot. Ve Vídni vzniklo 27. března 1848 ministerstvo vyučování. Mělo za úkol kromě jiného také modernizaci univerzit monarchie. Ta začala nabývat konkrétnější podoby, když se ve vládě Felixe Schwarzenberga stal 28. července 1849 ministrem kultu a vyučování hrabě Lev Thun.³ Během jeho působení ve vedení ministerstva byly přijaty zákony a nařízení, které podstatným způsobem upravily systém vysokých škol včetně jejich vnitřního postavení na celé století, u nás až do nabytí platnosti Zákona o vysokých školách.⁴ Thunovy reformy byly zásadního rázu. Na základě Zákona o organizaci univerzit (byl vydán 30. září 1849) stály v jejich čele profesorské sbory. Ty volily ze svých řad na jeden studijní rok děkana fakulty, který v následujícím roce zastával úřad proděkana. Bylo pravidlem, že děkanem byl volen služebně nejstarší člen profesorského sboru, který dosud děkanský úřad nezastával. Doba funkční působnosti rektora byla stejná jako u děkana, jeden rok. Také způsob výběru příslušného kandidáta na rektora byl obdobný. Rektora volil sbor volitelů, který tvořili v rovnoměrném zastoupení učitelé všech fakult.⁵ Od rozdělení Karlo-Ferdinandy univerzity na českou a německou v roce 1882 platila také na české

z 19. 1. 1922, č. 28 Sb. a další), viz též Placht, Otto – Havelka, František: Příručka školské a osvětové správy, Praha, Státní nakladatelství v Praze 1934, s. 1215–1250.

³ Ministrem vyučování byl Leopold Lev hrabě Thun-Hohenstein (1811–1888) v letech 1849–1860.

⁴ Zákon o vysokých školách, č. 58/1950 Sb., byl 18. května 1950 přijat Národním shromážděním na 45. plenární schůzi.

⁵ Jednalo se o fakulty teologickou, právnickou, lékařskou a filozofickou. Ve studijním roce 1920/21 k nim přibyla na Univerzitě Karlově v Praze nově konstituovaná fakulta přírodovědecká.

univerzitě zásada střídání fakult v rektorském úřadě. K narušení této zásady došlo výjimečně pouze v roce 1909, kdy místo kandidáta teologické fakulty Gabriela Pecháčka prosadila filozofická fakulta svého kandidáta. Prof. Pecháček si pak na zvolení rektorem musel počkat až do školního roku 1917/18. Od vzniku Československé republiky v říjnu 1918 se už žádný teolog rektorem Univerzity Karlovy nestal. Ostatně teologická fakulta jako taková měla namále a mnoho nechybělo, aby v počátečním „revolučním“ období Československé republiky byla z univerzitního společenství vykázána.⁶

Univerzitu na základě Thunovy reformy⁷ řídil akademický senát, v němž zasedali vedle rektora a prorektora – (což byl rektor minulého studijního roku) čtyři děkani a čtyři proděkani jednotlivých fakult, z počátku ještě čtyři děkani doktorských sborů. (Zákonem z 27. dubna 1873 byly však doktorské sbory pražské a vídeňské univerzity, které jinde neexistovaly, zbaveny aktivní účasti na životě univerzity.) Thunovo pojetí bylo značně moderní. Reforma odstranila policejní dohled na vysoké školy, odpadla stávající cenzura přednášek profesorů a dohled sledující prospěch studujících. Byla odstraněna rovněž dohlédací kompetence studijních direktorů, jež přešla na děkany fakult. Univerzita pochopitelně zůstávala i nadále zařízením v rámci státní školské správy, ale jak dokazuje působnost profesorských sborů, získala jistou samostatnost, byť státem svým způsobem ohraničenou a kontrolovatelnou. Rigorózní byrokratická podřízenost státnímu

---

⁶ Je pozoruhodné, že když se konala volba rektora 5. června 1946 a děkan filozofické fakulty prof. Rypka požadoval rektorskou funkci pro filozofickou fakultu, s odůvodněním, že rektor prof. Hrozný funkční období nevyčerpal, vystoupil s překvapivým požadavkem volby děkan teologické fakulty prof. Josef Šíma. Upozornil na skutečnost, že se fakulty v rektorské funkci střídají podle určitého turnu, přičemž teologická fakulta od vzniku Československé republiky rektora neměla. Požadoval proto, aby teologická fakulta nebyla z kandidatury na funkci rektora vyřazována. Rektor Bělehrádek reagoval na návrh prof. Šímy, jednoho ze zvolených volitelů rektora, vysvětlením, že tradičně uplatňovaný turnus při volbě rektora není stanoven žádnými předpisy a neexistuje žádné ustanovení, které by bránilo, aby teologická fakulta neposkytla svého profesora k výkonu rektorské funkce. Vyslovil však zároveň názor, že současná doba, která je „politicky vypjatá neposkytuje žádoucí předpoklady k tomu, aby rektorem byl člen teologické fakulty“. Členové akademického senátu spolu s přítomnými voliteli rektora byli pak nemálo překvapeni následným návrhem prof. Šímy. Ten na přítomných požadoval, aby vydali závazné prohlášení, že bude ve vhodnější době volen rektorem také člen teologické fakulty. Tento návrh přítomní odmítli se zdůvodněním, že příští volitele nemohou do budoucna zavázat jakýmkoli slibem.

⁷ Lentze, Hans: Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein, Wien 1962, dále Placht, Otto – Havelka, František: Předpisy pro vysoké školy republiky Československé, Praha 1932, s. 21n.

dohledu byla nahrazena formou jistého volnějšího splnutí státní školy se samosprávnou společností. Ostatně trochu to připomínalo středověkou podobu univerzit jako učených cechů. Významu získané samostatnosti v rozhodování profesorských sborů si byli členové akademické obce plně vědomi a bedlivě ji i v budoucnu střežili, jak dokumentují za mnohé případy jmenování prof. JUDr. Karla Engliše profesorem právnické fakulty Karlovy univerzity.

Prof. JUDr. Karel Engliš byl jmenován profesorem pražské právnické fakulty v roce 1939 ještě před uzavřením českých vysokých škol Němci 17. listopadu.⁸ Dne 24. května 1939 na schůzi profesorského sboru poděkoval děkanu Hoetzlovi jménem nových členů sboru za přivítání a také jejich jménem slíbil upřímnou spolupráci (spolu s prof. Englišem se schůze poprvé účastnili ordináři Karel Laštovka, František Štajgr a Bohuslav Tomsa).⁹ Na programu této schůze byla také volba děkana na studijní rok 1939/40. Z 18 odevzdaných hlasů byly dokonce tři hlasy pro nového člena sboru prof. Karla Engliše¹⁰ a vše nasvědčovalo tomu, že profesorským sborem byl plně akceptován. Ze zápisu sboru dále vyplývá, že se prof. Engliš zasedání také velmi aktivně účastnil, podal několik návrhů a připomínek. Byl respektován již skutečností, že jménem nově příchozích členů sboru mohl promluvit. Proto tak trochu překvapí jednání profesorského sboru krátce po obnovení činnosti českých vysokých škol v květnu 1945. Muselo být nabíledni, že jeho jmenováním v roce 1939 ministr školství a národní osvěty ve vládě Rudolfa Berana,¹¹ prof. Jan Kapras, vynikající profesor čes-

⁸ O jmenování profesorem národního hospodářství na právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze byl prof. Engliš vyrozuměn dopisem Ministerstva školství a národní osvěty (č.j. 42538/39-III/3) 17. března 1939 adresovaného mu do Brna.

⁹ AUK, PĚ, Protokol o schůzi profesorského sboru právnické fakulty Karlovy univerzity konané dne 24. května 1939. Dle zápisu doc. JUDr. Jarmily Veselé byli přítomni děkan Hoetzel, a členové sboru: Krčmář, Drachovský, Funk, Vavřínek, Hobza, Sommer, Wenig, Engliš, Laštovka, Tomsa, Saturník, Matějka, Vošta, Boháček, Solnař, Andres, Tureček, Štajgr a doc. JUDr. Kliment. Omluveni byli: Kapras, Svoboda a Horáček.

¹⁰ Karel Engliš (1880–1961), posluchač právnické fakulty české Karlo-Ferdinandovy univerzity v letech 1899–1903, byl promován 31. května 1904. Dne 25. dubna 1910 byl habilitován pro národohospodářskou politiku a statistiku na české technice v Brně, posléze se stal tamtéž mimořádným profesorem pro národní hospodářství, finanční vědu a statistiku, řádným profesorem byl jmenován 18. srpna 1918. Řádným profesorem národního hospodářství na právnické fakultě Masarykovy univerzity jmenován 23. července 1919. Řádným profesorem právnické fakulty Univerzity Karlovy byl jmenován dekretem prezidenta republiky ze dne 15. března 1939 a nově 6. listopadu 1945 s účinností od 1. října 1945.

¹¹ Druhá vláda pomnichovského Česko-Slovenska za předsednictví Rudolfa Berana vykonávala úřad od 1. prosince 1938 do okupace země a vzniku Protektorátu Čechy a Morava

kých právních dějin na právnické fakultě Univerzity Karlovy sledoval v prvé řadě pedagogický, odborný a vědecký přínos renomovaného odborníka pro fakultu, než že by se jednalo o vlastní ministerský autoritativní zásah do univerzitní samosprávy.

Na druhé straně je způsob jednání právnické fakulty pádným důkazem, jak si univerzita, v tomto případě profesori právnické fakulty svého rozhodovacího práva cenili a jak důrazně univerzitní autonomii bránili. Prof. Engliš byl po osvobození Československa v květnu 1945 a obnovení činnosti českých vysokých škol pozván do schůze profesorského sboru pražské právnické fakulty a tam bylo v jeho přítomnosti konstatováno, že „profesor Masarykovy univerzity JUDr. Karel Engliš byl jmenován profesorem Univerzity Karlovy v Praze dekretem Dr. Háchy z 15. března 1939 k návrhu ministra školství Dr. Kaprasy z 14. března 1939 schválenému v poslední schůzi Beranovy vlády z 14. března 1939“. Profesorský sbor konstatoval, že se proti jmenování prof. Engliše v roce 1939 k nejvyššímu správnímu soudu neodvolal pouze z důvodu, že by tím nejen ničeho nedocílil, ale naopak by vláda nezákonnost „sanovala, generálním aktem autonomii vysokých škol, kterou před tím již značně omezila, zcela odstranila“. Současně se profesorský sbor usnesl, aby byl prof. Engliš navržen na jmenování řádným profesorem národního hospodářství, a toto jmenování aby bylo provedeno současnou vládou. V rámci dobové poválečné atmosféry spojené s „očistou“ rovněž sbor konstatoval, že proti „jmenovanému není námitek z hlediska národní a politické spolehlivosti“. A tak se stalo, že prof. Engliš byl ministrem školství prof. Zdeňkem Nejedlým z místa profesora právnické fakulty Karlovy univerzity odvolán, jmenován profesorem Masarykovy univerzity v Brně a pak nově na návrh právnické fakulty jmenován ministrem Nejedlým profesorem právnické fakulty Univerzity Karlovy.¹² „Profesorský sbor právnické fakulty Univerzity Karlovy, řídě se programem vlády a zásadním usnesením schůze všech děkanů pražských vysokých škol, ne-

---

15. března 1939. Ve stejném složení pracovala jako první protektorátní vláda (16. 3. 1939 – 27. 4. 1939). Prof. Jan Kapras (1880–1947) zastával funkci ministra školství a národní osvěty nejen v Beranových vládách, ale také do konce vlády div. gen. Ing. Aloise Eliáše (19. 1. 1942). Prof. Jan Kapras, vysokoškolský pedagog byl politicky angažován v národně demokratické straně, v letech 1931–1935 člen senátu Československé republiky. Po válce byl obviněn z kolaborace, Národním soudem však zproštěn obvinění.

¹² AUK, PF, inv. č. 58, Protokoly o schůzích profesorského sboru právnické fakulty Karlovy univerzity v letním semestru 1945 a ve studijním roce 1945/46, osobní spis prof. JUDr. Karla Engliše. Viz též Poustka, Zdeněk: Právnická fakulta. In: Dějiny univerzity Karlovy IV. (1918–1990), Praha, Univerzita Karlova 1998, s. 370 a 371.

uznal při znovuotevření univerzity tento jmenovací dekret jako platný učiniv toto usnesení: Prof. Engliš byl jmenován bez návrhu profesorského sboru dekretem dr. Háchy z 15. března 1939. Byl to první případ na naší univerzitě od roku 1882, a vůbec na všech ostatních našich vysokých školách, že byl jmenován profesor bez návrhu sboru¹³.

Po likvidaci zbytku Československa německou okupací 15. března 1939 narostla vrchovatě zpupnost představitelů Německé univerzity v Praze a Karlova univerzita musela 31. srpna 1939 odevzdat historické insignie a starobylé pečetidlo. Bylo jí odňato také Karolinum a univerzitní archiv. Rektor Bedřich Hrozný se po neuskutečněném slyšení u prezidenta Emila Háchy v této věci obrátil na profesory právnické fakulty Jana Matějku a Antonína Hobzu, aby vypracovali nástin obranného ohrazení. Požádal zároveň Václava Vojtíška, profesora pomocných věd historických a archiváře Univerzity Karlovy, aby vypracoval memorandum, které by věcnými argumenty podpořilo stanovisko rektora Hrozného proti odnětí Karolina, univerzitního archivu a insignií.¹⁴ Prof. Vojtíšek shrnul argumenty na 13 stránkách textu¹⁵ a 5. listopadu je rektorovi Hroznému odevzdal. Následného dne bylo přijato akademickým senátem a postoupeno nadřízeným úřadům. Pozoruhodná je závěrečná věta průvodního Vojtíškovy dopisu, která svým způsobem vypovídá o vážnosti univerzitní samosprávy a o osobitě vlastním konání členů akademické obce. Prof. Vojtíšek na závěr dopisu rektorovi Hroznému píše: „Ještě bych si dovilil podotknouti: Jestli ministerstvo školství a národní osvěty připravilo obširný rozklad o otázkách práv Karlovy univerzity, nemělo to činiti jen o své újmě a bez vědomí Karlovy univerzity“.¹⁶ Tyto dva příklady jednání akademické samosprávy (jmenování profesora bez předběžného návrhu profesorského sboru fakulty a skutečnost, že si univerzita v kauze vlastnictví Karolina ústy prof. Vojtíška vymíňuje svou účast) ještě doplním o tradovaný pojem „neutrální území akademické půdy“.

I když jsem nenašel publikovanou normu, která by „neutralitu akademické půdy“ stvrzovala, stalo se toto pojetí, jež vycházelo zřejmě ze středověké jurisdikce, respektovaným a uznávaným, byť nepsaným územ, který

¹³ AUK, PF inv. č. 87, osobní spis prof. Karla Engliše.

¹⁴ AUK, AS, mimořádné zasedání akademického senátu 6. listopadu 1939.

¹⁵ Univerzita Karlova – Ústav našeho státu a národa. (Dobré zdání z 2. listopadu 1939) In: Vojtíšek, Václav: Výbor rozprav a studií, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1953, s. 540–553.

¹⁶ AUK, fond Archivu UK, čj. 60/39.

i česká veřejnost řadila mezi univerzitní specifika. Tak si Václav Vaněček posteskl,¹⁷ že při násilnostech národně demokratického studentstva, kterých byl svědkem v budově právnické fakulty a sídla rektorátu 26. listopadu 1934 při převzetí insignií českou univerzitou, nebylo možno k udržení pořádku povolat policii, neboť na akademickou půdu „přece nesměla“.

V budově právnické fakulty hledali po pohřbu Jana Opletala 15. listopadu 1939 demonstrující studenti útočiště před oddíly SS a německé policie.¹⁸ Děkan fakulty Arnošt Wenig se snažil odvrátit případnou perlustraci studentů argumentováním o „akademické půdě“.¹⁹ Němci však na tuto akademickou zvláštnost nebrali zřetel a děkanovi výjimečně povolili pouze osobní účast při německé kontrole fakulty. Prohlídky se mohl účastnit spolu s děkanem právnické fakulty Wenigem ještě v budově přítomný rektor prof. Bedřich Hrozný. Manifestující studenty však nezachránila v tomto případě akademická půda, ale skutečnost, že se rázem stali pozornými posluchači prof. Josefa Turečka, který přednášel církevní právo.²⁰

Jiří Ješ ve své vzpomínkové knize *Co přines čas*²¹ uvádí, že když přišli v časných ranních hodinách v únoru 1948 příslušníci Státní bezpečnosti zatknout předsedu spolku právníků Všehrd a předsedu pražského Svazu vysokoškolského studentstva Emila Ransdorfa, předstíral že není doma, „a když odešli, zmizel na právnickou fakultu, neboť se domníval, že dosud platí nedotknutelnost akademické půdy“. Než stačili přátelé Ransdorfovi odbarvit vlasy na blond a pomoci mu k útěku do americké okupační zóny Německa, Jiří Ješ se s ním na právnické fakultě setkal a naposled s ním zde hovořil. Takovou sílu představitosti si udržovala akademická půda ještě v polovině dvacátého století! Snad tomu bylo díky dosud státem respektovaným akademickým zvláštnostem a formám samostatného rozhodování

¹⁷ Vaněček, Václav: Jak to bylo před týdnem. Nepěkné, výstražné vzpomínky, České slovo, 2. 12. 1934.

¹⁸ Pasák, Tomáš: 17. listopad 1939 a Univerzita Karlova, Praha, Univerzita Karlova 1997, viz s. 73 a 78.

¹⁹ Buriánek, František (ed.): Nepokořené mládí. Vyprávění českých studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen, Praha 1977, s. 100n.

²⁰ Když vtrhli nacisté do posluchárny a pátrali po studentech, kteří hledali útočiště na Turečkově přednášce, děkan Wenig je opakovaně rezolutně žádal, aby opustili akademickou půdu. Přítomní studenti měli jednat děkana za statečné. Viz Pasák, Tomáš: 17. listopad 1939 a Univerzita Karlova, s. 78.; Krátký, Karel: Studenti zatčení dne 15. listopadu 1939, in: 17. listopad 1939, vydal Český svaz bojovníků za svobodu v nakl. Doplněk, Brno 1994, s. 39; Pražský, Lubomír: Nacistická likvidace vysokých škol, in: Perzekuce bez soudu, vydal Český svaz bojovníků za svobodu, Praha 2006, s. 54n.

²¹ Ješ, Jiří: Co přines čas, vzpomínky současníka. Praha, Academia 1997, s. 57.

akademické obce a tradičně chápané univerzity, jakožto instituce s někdejší vlastní jurisdikcí a zvyklostmi.

Dramatické období světových dějin let 1939–1945 ovlivnilo životy generací. Také Karlova univerzita musela projít strastiplnou cestou německé okupace, než se opět po ukončení válečného běsnění otevřely na jaře 1945 brány jednotlivých fakult a začala normální vysokoškolská práce. Životní zkušenost univerzitní obce byla bohatší o četná zklamání, jež přinesl Mnichov, demoralizující éra Druhé republiky s konečnou likvidací zmrzačeného státu vojsky fašistického Německa a utvořením Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939. Profesori, docenti a asistenti Karlovy univerzity se spolu se studenty podíleli na protifašistickém odboji doma i v zahraničí, dvanáct profesorů a čtrnáct docentů se v květnu 1945 domů nevrátilo. Buď zahynuli v koncentračních táborech nebo byli popraveni.²² Studenti byli nejaktivnějšími účastníky pražských demonstrací proti německé okupaci 28. října 1939, při kterých přišel o život dělník Václav Sedláček a postřelen byl posluchač lékařské fakulty Jan Opletal. Ten zranění 11. listopadu podlehl a studentské protiněmecké protesty v Praze v den Opletalovu pohřbu 15. listopadu se staly pro Němce vhodnou záminkou k připravované razantní akci proti české inteligenci a českým vysokým školám. V Praze-Ruzyni popravili Němci bez soudního rozhodnutí devět studentských funkcionářů, 1200 vysokoškoláků odvěkli do koncentračního tábora *Sachsenhausen* a 17. listopadu 1939 české vysoké školy uzavřeli.²³ Mnozí českoslovenští vysokoškoláci, mezi nimi také posluchači Karlovy univerzity, opustili domov, aby se v řadách československé zahraniční armády účastnili bojů za osvobození země.²⁴

Prezident Edvard Beneš řídil československou zahraniční osvobozovací akci z Londýna, zde také sídlila Státní rada a exilová vláda. Při podpisu československo-sovětské spojenecké smlouvy v prosinci 1943 v Moskvě vedl prezident Beneš politická jednání i s exilovými představiteli KSČ, zde také probíhala v březnu 1945 před odjezdem prezidenta a vlády do Košic závě-

²² Zpráva prorektora prof. Antonína Salače, AUK, AS inv. Č. 611, kart. 39. Viz též: Persekuce českého studentstva za okupace, Praha 1945.

²³ Pasák, Tomáš: 17. listopad 1939 a Univerzita Karlova, Praha 1997; Leikert, Jozef: Černý pátek sedmnáctého listopadu, Praha 2001.

²⁴ Šulc, Bohuslav: Ústřední svaz československého studentstva v exilu za války 1940–45, Praha 1990, s. 103; Odkaz 17. listopadu po šedesáti letech, Praha 2000; Leikert, Jozef: A den se vrátil. Co následovalo po 17. listopadu 1939, Bratislava 1993; Leikert, Jozef: Černý pátek sedmnáctého listopadu, Praha 2001; Macháček, Karel: Útěk do Anglie, Praha 2003.

rečná jednání mezi londýnskou a moskevskou exilovou skupinou o podobě budoucího politického uspořádání státu.

Otázkám poválečného života v osvobozeném Československu věnovala pozornost nejen jednotlivá ministerstva československé exilové vlády v Londýně, ale také příslušné studijní ústavy. Jak se druhá světová válka chýlila ke konci, připravovaly skupiny jednotlivých politických stran tzv. akční programy na uspořádání politických poměrů v osvobozené republice. Je proto velkou otázkou, proč členové exilové vlády s sebou nepřivezli na moskevská jednání s československými komunisty písemné podklady, jež by mohly tvořit základ jednání o podobě vládního programu a budoucím uspořádání republiky.²⁵ Pro samotné komunisty to bylo velmi překvapivé.²⁶ Oni byli naopak na jednání důkladně připraveni a ta pak probíhala v jejich režii na základě písemných podkladů, které připravili a předložili. Tak tomu bylo při projednávání personálního složení vlády i Návrhu programu nové československé vlády.²⁷ Byly to otázky existence a působnosti národních výborů, které se uplatnily i v případě obnovy činnosti českých vysokých škol. Těch se týkaly i některé dekrety prezidenta Beneše, připravované v Londýně. Jedním z nich byl návrh dekretu prezidenta republiky o vysokých školách.²⁸ Krom toho, že v 1. odstavci § 1 proklamoval obnovení činnosti Karlovy univerzity v Praze a všech československých vysokých škol, stanovoval 2. odstavec § 1: „Ministr školství a národní osvěty se zmoc-

²⁵ Vždyť jenom Akční program londýnské skupiny československé sociálně demokratické strany z února 1945 představuje rozsáhlý a kompaktní dokument. Viz: Klimeš, Miloš – Lesjuk, Petr – Malá, Irena – Prečan, Vilém: Cesta ke květnu, Praha 1965, I/2, s. 358–366.

²⁶ Moskevské vedení sděluje komunistům do Londýna v dopise 30. března 1945 (adresovaném Anežce Hodinové-Spurné), že jednání o průběhu a výsledcích moskevské přípravy vládního programu a budoucího uspořádání poválečného Československa byla velmi rozčilující, ale „naše vedení mělo vše náležitě promyšleno; program i strukturu písemně připravené, kdežto ostatní partneři neměli věci ani promyšleny, ani nic písemného nepřivezli“, viz Hanzlík, František: Únor 1948, výsledek nerovného zápasu, Praha 1997, s. 40, kde je publikována fotokopie zmíněného dopisu do Londýna, deponovaný ve fondech Národního archivu, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 172, aj. 1532.

²⁷ Klimeš, Miloš – Lesjuk, Petr – Malá, Irena – Prečan, Vilém: Cesta ke květnu, Praha 1965, I/2 s. 380–390.

²⁸ Jech, Karel – Kaplan, Karel (eds.): Sborník návrhů a doporučení, část I., vydalo studijní oddělení pro věci školské a osvětové ministerstva vnitra RČS, Londýn 1944, 190 s., in: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty 1, Brno 1995, s. 465–466. (Exilová československá londýnská vláda neměla ministerstvo školství. Proto ministr vnitra dr. Juraj Slávik zřídil v srpnu 1943 studijní oddělení pro věci školské. Toto oddělení za spolupráce 25 externistů předložilo 28. října 1944 ministru vnitra a předsednictvu ministerské rady soubor návrhů a doporučení pro oblast školství v bezprostřední poválečné době.)

ňuje, aby zařídil volbu hodnostářů univerzitních a vůbec vše, čeho bude k aktivování zapotřebí, pakliže oprávnění činitelé nebudou s to, aby tak sami učinili“.

Vlastní dekret prezidenta republiky, který se týkal Karlovy univerzity, byl vydán později,²⁹ v květnu a červnu 1945 to byla vládní nařízení či ministerská ustanovení vydávaná formou ministerských vyhlášek, která sledovala cíl urychlené obnovy činnosti českých vysokých škol. Vládní nařízení č. 9/1945 Sb. z 25. května 1945 o přechodných opatřeních na českých vysokých školách stanovilo krom jiného, že poměry na českých vysokých školách se řídí předpisy platnými dne 29. září 1938, a § 2 stanovil, že „ministr školství a osvěty učiní v přechodné době odchylkou od platných předpisů (§ 1) správní cestou všechna opatření potřebná k zahájení a další činnosti vysokých škol a k urychlení studia, jmenovitě pokud jde o studijní úlevy pro studující, kterým bylo znemožněno studium uzavřením českých vysokých škol v letech 1939 až 1945“.

Často však předcházela spontaneita a nadšení předválečných zaměstnanců a posluchačů vysokých škol oficiální výzvy k jednání. Profesor Josef Polišínský informuje čtenáře své autobiografie, jak hned 10. května 1945 se podle domluvy s profesorem Stloukalem hlásil u děkana Jana Rypky, který mu vystavil písemné potvrzení, že je zmocněn převzít budovy a místnosti, jimiž filozofická fakulta disponovala do uzavření českých vysokých škol v roce 1939.³⁰

Profesora pražské techniky Františka Kadeřávka³¹ vyzvala přímo Česká národní rada, aby se postaral o obnovení provozu českých vysokých škol.³² Ostatně takový pokyn České národní rady ve vztahu k českému školství nebyl v květnových dnech roku 1945 ničím ojedinělým. Ku příkladu zatímní správou ministerstva školství a osvěty pověřila prof. dr. Jaroslava Kudrnovského.³³ Prof. Kadeřávek svolal dostupné akademické funkcionáře zvo-

²⁹ Dne 18. října 1945 byl vydán dekret prezidenta republiky č. 122/1945 Sb. O zrušení německé univerzity v Praze, signovaný předsedou vlády Fierlingerem a ministrem školství a osvěty Nejedlým. § 1 zmíněného dekretu prohlásil německou univerzitu za zaniklou prvním dnem povstání pražského lidu 5. května 1945.

³⁰ Polišínský, Josef: *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, s. 107.

³¹ František Kadeřávek (1885–1961), působil na české technice od roku 1906, od 1917 mimořádný a od 1920 řádný profesor, v roce 1945 rektor ČVUT. Za druhé světové války se účastnil domácího odboje.

³² Zilynská, Blanka: *Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity*. In: *Dějiny Univerzity Karlovy, IV. 1918–1990*, Praha 1998, s. 235–261.

³³ *Věstník ministerstva školství a osvěty*, Praha 16. 5. 1945, roč. I., s. 5.

lené pro studijní rok 1939–1940, a tito poslední předváleční akademičtí funkcionáři Univerzity Karlovy a Českého vysokého učení technického, jimž funkci nikdo nezrušil, utvořili Výbor vysokých škol, ve kterém měly své zástupce také brněnské vysoké školy. Již 12. května 1945 se členové výboru snažili ve vydaném svolání dát nadějnou odpověď především studentům, kteří uzavřením českých vysokých škol měli studia v roce 1939 přerušena, a slíbili učinit vše potřebné pro obnovu činnosti českých vysokých škol.³⁴ Blanka Zilynská upozorňuje, že představa, která v tom smyslu při obnovování činnosti univerzity panovala – naposledy zvolení akademičtí funkcionáři svolají profesorské sbory fakult a bude-li jim vyslovena důvěra, setrvají ve funkci do následných řádných voleb – byla narušena zasahováním ministerstva školství a osvěty. To údajně akceptovalo návrhy ilegálních odborů z konce války „a proti pravidlům univerzitní autonomie potvrdilo do akademických hodností takto vybrané osoby“.³⁵ Jednalo se konkrétně o funkci rektora a děkany právnické, přírodovědecké a lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Do rektorské funkce navrhl ministr školství prof. Nejedlý 15. května, profesora lékařské fakulty Karlovy univerzity MUDr. Jana Bělehrádka, který se krátce předtím vrátil z terezínské Malé pevnosti. Poslední předválečný rektor prof. PhDr. Bedřich Hrozný byl vážně nemocen, a tak jej zatím zastupoval prof. Jan Rypka, děkan fakulty, na které prof. Hrozný působil. Také prof. Bělehrádek potřeboval určitý čas po návratu z internace na zotavenou. Jakmile mu zdravotní důvody umožnily, aby se ujal rektorského úřadu, stanul v čele poradního sboru děkanů fakult, který v této poválečné revoluční době nahrazoval zatím nekonstituovaný nejvyšší akademický úřad – akademický senát.

Sbor děkanů projednával první zásady očistné akce studentské i profesorské. Zabýval se otázkou studia na německých vysokých školách a maturit na německých středních školách a hlavně se snažil podporovat jednotlivé fakulty v obnovení jejich veškeré činnosti. Podporoval požadavky vedení fakult směřující na ministerstvo školství a osvěty o doplnění profesorských sborů. Ministr Nejedlý postupně rušil dekrety bývalého ministerstva školství a národní osvěty z let 1939 až 1941, kterými byli univerzitní profesori buď přeloženi na trvalý odpočinek, či dáni na dovolenou s čeka-

³⁴ Učitelé, zaměstnanci a studenti Masarykovy univerzity v Brně začali s obnovou univerzity ihned po osvobození města 26. dubna 1945. Všechny čtyři fakulty byly během května schopny obnovit svou činnost.

³⁵ Zilynská, Blanka: Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity. In: Dějiny Univerzity Karlovy, IV. 1918–1990, Praha 1998, s. 235–236.

telným.³⁶ Sbor děkanů také rozhodl a podal ministerstvu školství a osvěty návrh, aby se co nejdříve konala promoce absolventů univerzity, kteří měli být promováni 17. listopadu 1939, a aby jejich diplomům byla přiznána zpětná účinnost. Promoce se konala 9. června 1945 ve velké posluchárně filozofické fakulty³⁷ a po šesti letech umrtvení života Karlovy univerzity byla radostnou předzvěstí nové éry mírového života, plného naděje a radostného očekávání. Po této promoci, jež byla velkou akademickou slavností s rozsáhlou publicitou v tisku a zachycena i štábem filmařů, následovaly další. Dne 16. června bylo promováno osm mediků, 19. června třináct právníků, 22. a 23. osm přírodních vědců a 4. července byl promotorem pěti doktorů filozofie předseda České národní rady profesor dějin české literatury Albert Pražák.³⁸ Vzápětí následovaly další. Jednalo se většinou o studenty, kterým chyběla před uzavřením českých vysokých škol jedna rigorózní zkouška. A tak měly zkušební komise od 4. června opravdu napilno.

Domnívám se, že skutečně první promoce, která se konala ve velké posluchárně filozofické fakulty, je svým svědectvím o době a vlastní výjimečnosti hodna zaznamenání i s listopadovým prologem událostí roku

³⁶ Profesori, kteří dleli na trvalém odpočinku, ale nedosáhli penzijního věku sedmdesáti let byli opět aktivováni, tak jako profesori na dovolené s čekatelným. Předáváním nových dekretů se stanovením ročního platu včetně služného, činovného a dalších přídavků od 1. 6. 1945 zpětně bylo poměrně pomalé a tak 16. 7. 1945 byl požádán rektorátní rada a univerzitní notář JUDr. Říha děkanem filozofické fakulty prof. Rypkou, při reaktivaci profesorů na ministerstvu školství a osvěty v této věci zakročil. In: AUK, RUK korespondence, karton 10.

³⁷ Budovu právnické fakulty, kde také sídlil od třicátých let dvacátého století rektor, prorektor, úřad rektorátní a kde se konaly v Collegiu maximu promoce doktorů, představitelé univerzity po marných urgencích u samotného ministra obrany generála Ludvíka Svobody ještě z držení čs. armády nepřevzali. První promoce po téměř šesti letech se v budově právnické fakulty konala teprve 4. července 1945. Proto k slavnostnímu aktu posloužila svými rozměry a důstojným vzhledem velká posluchárna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Promotor prof. MUDr. Roman Kadlický představil rektoru Janu Bělehrádkovi a děkanu Josefu Čančíkovi devět kandidátů doktora všeobecného lékařství: Václava Buriana, Eugena Eiselta, Oldřicha Hanzela, Evu Janů, Antonína Kanderta, Eduarda Kudrnu, Ladislava Štětku, Jiřího Thoře a Aloise Vokurku. Matrika doktorů sv. XI., s. 4901 a 4902. U všech devíti promovaných je uvedena poznámka: „Kandidát vykonal všechny předepsané zkoušky před uzavřením českých vysokých škol. Ježto promoce nemohla tehdy býti vykonána, přiznává se diplomu zpětná účinnost ku dni 17. listopadu 1939. V Praze 9. června 1945. MUDr. Jan Bělehrádkem, t.č. rektor, JUDr. J. Říha, univerzitní notář“.

³⁸ Stalo se pravidlem, že místo zdlouhavého morálního poválečného prověřování oznámilo děkanství na veřejné úřední desce jména těch, kteří vykonali s úspěchem rigorózní zkoušky a následně měli být promováni, výzvu s upozorňujícím dovětkem: „Vyzývají se všichni, kdož by mohli proti nim vznést námitky, co do národní, státní a politické spolehlivosti, aby je do 8 dnů uplatnili na děkanství“.

1939. Prvním promováným na Univerzitě Karlově po otevření českých vysokých škol byl MUDr. Bedřich Placák. Když se v osudný den 17. listopadu 1939 dostavil na Albertov k poslední rigorózní zkoušce, naskytla se mu nezvyklá podívaná. Ve vchodu na fakultu stál rozkročený německý voják a v ruce strnule třímal pušku s nasazeným bodákem. Mezi hloučkem studentů před budovou zvolna procházeli plni obav a nejistoty děkan lékařské fakulty prof. František Hájek a profesori Heřman Šikl a Josef Čančík. Na Placákovu otázku: „Spectabilis, pane děkane, smím se zeptat, co stalo“?, mu děkan odpověděl: „To já, milý kolego, nevím. Zavřeli nám fakultu. Jsem přesvědčen, že jde o nějaký omyl, který se v několika dnech vysvětlí“.³⁹ Vše se vysvětlilo dříve, než předpokládal děkan fakulty, i s oznámením o popravě devíti studentských představitelů v Ruzyni a transportu 1200 vysokoškoláků do koncentračního tábora Sachsenhausen. Po vypuknutí Slovenského národního povstání odešel Bedřich Placák počátkem září 1944 na Slovensko, aby se zapojil do bojových akcí. Stal se šéflékařem a později i náčelníkem štábu II. Stalinovy partyzánské brigády, která operovala na západním Slovensku v prostoru Bílých a Malých Karpat. Po ukončení války urychleně zajel do Prahy, aby studia medicíny ukončil. Byl prvním, který již 30. května 1945 úspěšně složil zbývající rigorózní zkoušku. Protože se musel vrátit na Slovensko, aby pokračoval v úkolu daném mu Ministerstvem národní obrany, zažádal, aby bylo upuštěno od promočního ceremoniálu a aby mu byl pouze předán diplom. „To nechtěli připustit, ale slíbili, že upustí od slavnostních formalit, ale že jakási – byť taková civilní – promoce musí být. Žádali mě však, abych souhlasil, že ta moje promoce zůstane jaksí anonymní. První promoci měla být až ta následující. Promoce se konala na filozofické fakultě. Usedl jsem v prázdné posluchárně a cítil jsem se úplně ztracený. Potom se otevřely dveře a já jsem strnul. Objeví se pedelové v červených rízách a za nimi vypochoďovali na pódiu akademičtí funkcionáři v dlouhých, černých, historických talárech s barety na hlavách, s akademickými insigniemi – zkrátka s celou tou tradiční, historickou parádou. Průvod se zastavil, hodnostáři se otočili a teď strnuli oni. Šklebila se na ně prázdnou zející posluchárna a v ní se ztrácel opuštěností a velikostí prázdného prostoru scvrklý človíček – objekt tohoto slavnostního ceremoniálu. Hodnostáři se krátce poradili a opět vypochoďovali. Ptali se mne, kde jsou rodiče, příbuzní a přátelé. Odvětil jsem, že jsme se dohodli, že promoce bude utajena, bez slavnostního

³⁹ Placák, Bedřich: Paměti lékaře, Praha, 1997, s. 127–128.

obřadu, a proto jsem nikoho nepozval. Někdo zjistil, že v kterémsi posluchárně se koná přednáška pro posluchače filozofie. Po dohodě s přednášejícím bylo použito těchto posluchačů jako komparsu pro naše divadlo. Jakmile trn vytrhávající mladí adepti filozofie zaplnili naši posluchárnu, vpochodovali znovu univerzitní hodnostáři a obřad proběhl docela hladce. Odpadla jen děkovná řeč, kterou obvykle jeden z promováných za všechny pronáší. Po skončení ceremoniálu mi profesor Jirásek, který byl mým promotorem, sdělil, že si v poslední chvíli uvědomil, že jeho latinský projev je napsán v množném čísle, a že jej proto musel narychlo převést do čísla jednotného⁴⁰.

Dne 1. června 1945 začal mimořádně letní semestr se vším všudy.⁴¹ Ve středu 29. srpna se konala volba rektora. Volitelé z jednotlivých fakult zvolili jednomyslně na studijní rok 1945/46 řádného profesora lékařské fakulty MUDr. Jana Bělehrádka.⁴² Do nového semestru vstupovala univerzita již s řádně zvolenými funkcionáři. (Také funkce prorektora musela být obsazena volbou. Stal se jím jednomyslně 16. listopadu 1945 prof. PhDr. Antonín Salač.) Svou úlohu byl připraven plnit též řádně zvolený akademický senát. Radost a uspokojení akademické obce se zahájením přednášek pociťovala také česká veřejnost. Vždyť o nově pulzujícím životě univerzity věděli nejen Pražané. Přednášky se totiž pro velký počet studentů konaly i mimo tradiční univerzitní prostory – v pražské Městské knihovně, ve vel-

⁴⁰ Placák, Bedřich: Paměti lékaře, s. 334–335.

⁴¹ Letní semestr končil 7. září 1945. Po letních prázdninách, které začaly 8. září začal studijní rok 1945/46 1. října 1945.

⁴² Volba se konala v zasedací síni akademického senátu podle § 10 zákona z 27. dubna 1873 č. 63 o organizaci akademických úřadů. Po zprávě skrutátorů (doc. Siblíka a doc. Merella) nejstarší ze sboru děkanů prof. Jan Rypka prohlásil MUDr. Bělehrádka za rektora zvoleného na studijní rok 1945/46. Ministr školství a osvěty potvrdil volby akademických funkcionářů na Univerzitě Karlově a 8. listopadu 1945 Věstník ministerstva školství a osvěty (roč. I., sešit 10) jmenované uvedl: Prof. MUDr. Jan Bělehrádek, rektor univerzity, prof. ThDr. Karel Kadlec, děkan fakulty bohoslovecké, prof. JUDr. Jan Matějka, děkan fakulty právnické, prof. MUDr. Josef Čančík, děkan fakulty lékařské, prof. PhDr. Jan Ryba, děkan fakulty filozofické a prof. PhDr. František A. Novák, děkan fakulty přírodovědecké. Dále ministr potvrdil volby proděkanů fakult: prof. ThDr. Josefa Hegra, proděkanem fakulty bohoslovecké, JUDr. Theodora Saturníka proděkanem fakulty právnické, prof. MUDr. Václava Jedličku, proděkanem fakulty lékařské, prof. PhDr. Antonína Matějku, proděkanem fakulty filozofické a prof. PhDr. Viktora Trkala, proděkanem fakulty přírodovědecké. Potvrzení ministrem byli rovněž přisedící akademického senátu na tříleté období 1945/46 až 1947/48 a to: prof. ThDr. Josef Cibulka z fakulty bohoslovecké, prof. JUDr. Jan Krčmář z fakulty právnické, prof. MUDr. Antonín Přecechtěl z fakulty lékařské, prof. PhDr. Albert Pražák z fakulty filozofické a prof. PhDr. Augustina Žáček z fakulty přírodovědecké.

kém sále Lucerny, v kinosálech některých biografů, a dokonce i v kameném cirkuse, který stál a působil na Letné. Zájem o studium po šesti válečných letech byl značný. Z celkového počtu posluchačů bylo do prvního ročníku zapsáno 39,7 % univerzitních studujících.

Rektor Bělehrádek si byl vědom neobvyklého postupu uvedení do vysoké akademické funkce i faktu, že akademičtí funkcionáři v letním mimořádném semestru „vedli univerzitní věci z pověření ministrova, a nikoli podle akademické volby, ve smyslu tradiční univerzitní autonomie“.⁴³ Období, kdy nejvyšší řídicí univerzitní orgán – akademický senát suploval sbor děkanů fakult, chápal jako přechodné, byť doznal, že „jako revoluční těleso se sbor děkanů při řešení prvních nenaléhavějších úkolů velmi osvědčil, které přinášel proud řítících se událostí a doba dosud nevykvašená“.⁴⁴ Pověření výkonem akademických funkcí ministrem Nejedlým nesli členové univerzitní obce s jistou nelibostí, ať se to týkalo funkce nejvyšší či děkana fakulty. Dne 15. května na svém zasedání profesorský sbor filozofické fakulty Bělehrádkovu kandidaturu okomentoval v zápisu jednání odevzdaným konstatováním – „se zřením k zásluhám vzít na vědomí“.⁴⁵ Na lékařské fakultě zásah ministerstva školství a osvěty do dosavadních univerzitních zvyklostí byl o to výraznější, že děkan prof. MUDr. František Hájek zvolený před uzavřením vysokých škol, svolal zasedání profesorského sboru a po jeho slavnostním zahájení 17. května nechal hlasovat o důvěře ke své osobě. Teprve pak se ujal akademického úřadu. Jednání profesorského sboru však 28. června již řídil prof. MUDr. Josef Čančík, který shromážděným oznámil, že 25. května obdržel od ministra Nejedlého pověření děkanskou funkcí. A u vědomí neobvyklého postupu „prosí proto o shovívavost a spolupráci“.⁴⁶

Na právnické fakultě byl místo posledního předválečného děkana prof. Arnošta Weniga pověřen ministrem Nejedlým děkanskou funkcí prof. Jan Matějka. Oba byli za války vězněni a po válce vyznamenáni Československým válečným křížem 1939. Prof. Wenig se domů z německých věznic (Dražďany, Erbach, Kassel a Straubing) vrátil až 25. května a zdravotní stav mu v letním semestru 1945 nedovoloval účastnit se práce na fakultě, natož pokračovat v náročné děkanské funkci. Poprvé se účastnil

⁴³ AUK, AS, inv. č. 612, kart. 31, Zpráva odstupujícího rektora MUDr. Jana Bělehrádka.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Zilynská, Blanka: Poválečná obnova a zápas o charakter univerzity, s. 236.

⁴⁶ Tamtéž.

zasedání profesorského sboru až v novém kalendářním roce – 31. ledna 1946. Na přírodovědecké fakultě se stal v letním semestru 1945 děkanem prof. Viktor Trkal místo posledního předválečného děkana Bedřicha Šalmona. Z děkanů zvolených pro studijní rok 1939/40 pokračovali v děkan-ské funkci v květnu 1945 pouze prof. Jan Rypka na filozofické fakultě a prof. Karel Kadlec na fakultě teologické.

V tomto revolučním období nebylo narušení dosavadních univerzitních zvyklostí na Univerzitě Karlově ničím ojedinělým. Brno, které bylo osvobozeno již 26. dubna, byť se fronta zastavila severně od města a boje probíhaly ještě v květnu, nemělo v této době s Prahou spojení, a tak pověřil Národní výbor města Brna prof. Emila Přibyla obnovením činnosti Vysoké školy veterinární. Jím svolaný profesorský sbor 9. května počítal s tím, že prvním poválečným rektorem bude prof. Přibyl. Po navázání kontaktů s Prahou však v Brně zjistili, že ministr Zdeněk Nejedlý jmenoval prvním poválečným rektorem Vysoké školy veterinární prof. PhDr. Oldřicha Viléma Hykeše, který byl znám svou levicovou orientací.⁴⁷

Obdobná situace byla také na Masarykově univerzitě, kde koncem května 1945 jmenoval ministr Nejedlý děkanem prof. MUDr. Josefa Podlahu, který se krátce předtím vrátil z koncentračního tábora. Přitom profesorský sbor lékařské fakulty se sešel již 1. května a byl srozuměn, že funkci děkana po Janu Floriánovi, umučeném v koncentračním táboře, dočasně převezme nejstarší člen sboru Otomar Völker. Na právnické fakultě Masarykovy univerzity pověřil Františka Čádu děkanem dokonce městský národní výbor. Prof. Čáda byl 12. května děkanem fakulty zvolen a zůstal jím obdobně jako prof. Podlaha i ve studijním roce 1945/46.⁴⁸

Přítom volba rektora Masarykovy univerzity se po obnovení chodu univerzity v květnu uskutečnila běžným způsobem. Dne 18. května se v budově právnické fakulty konalo za předsednictví prof. Bohuslava Havránka, děkana filozofické fakulty, jejímž členem byl poslední předválečný rektor Arne Novák,⁴⁹ zasedání s programem volby rektora. Podle obvyklého pořadí rotace fakult byl navržen člen profesorského sboru lékařské fakulty, anatom prof. MUDr. Václav Neuman. Řádně byl zvolen a funkci vykonával nejen v letním semestru 1945, ale také ve studijním roce 1945/46 a 1946/47.

⁴⁷ 75 let Vysokého veterinárního učení v Brně, Brno, 1993, s. 35.

⁴⁸ Dějiny univerzity v Brně, Brno 1969, s. 236–237 a 239.

⁴⁹ Literární historik a kritik Arne Novák, absolvent české Karlo-Ferdinandovy univerzity, od roku 1920 řádný profesor Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zemřel 26. listopadu 1939.

Příklady z brněnského prostředí jsem chtěl poukázat na skutečnost, že poválečná doba měla svá specifika v oblasti univerzitní samosprávy nejen v Praze na Karlově univerzitě, ale také na Moravě. I když profesori, ministrem doporučení k výkonu akademických funkcí, nebyli exponenty Nejedlého⁵⁰ politické strany – Komunistické strany Československa (vždyt ministrem Nejedlým jmenovaný děkan právnické fakulty prof. Jan Matějka byl dokonce mezi prvními, které na návrh akčního výboru právnické fakulty ministr Nejedlý po únorovém zvratu politických poměrů 5. března 1948 z fakulty vyhodil – přeložil „s okamžitou platností na dovolenou s čekatelným“⁵¹) – vyskytly se později i náznaky mínění, že se jednalo o první politicky motivované zasahování státu do akademické samosprávy. To je přečeňování jarní aktivity ministerstva školství a osvěty a já je nesdílím. Ministerstvo se snažilo uvést po ukončení války do pohybu nejen oblast školství, ale také ty oblasti veřejného života, které mu příslušely. V květnu určilo např. dvoučlenné vedení České pravoslavné eparchie, vedení Starokatolické církve, i prozatímní správu Židovské náboženské obce, než se budou moci sami aktivovat.⁵² Po obnovení samostatné činnosti těchto církví ministerstvo jejich nová vedení akceptovalo, stejně tak potvrdilo i akademické volby na Karlově univerzitě. Zásahy ministerstva se snažila akademická obec chápat, a v první revoluční fázi je i tolerovat. Bedlivě si svou autonomii i přesto střežila a považovala si ji, jak možno chápat i zmínku v informaci děkana Matějky na schůzi profesorského sboru právnické fakulty o návštěvě prorektora Salače s děkany fakult u ministra Nejedlého. Ministr před přítomnými zástupci univerzity „prohlásil, že bude pevně stát za autonomií univerzity“.⁵³ Prorektor Antonín Salač, když četl zprávu o činnosti za nemocného rektora studijního roku 1939/40 prof. Bedřicha Hrozného, ve zprávě vědomě zdůraznil závěrečná slova: „Karlova univer-

⁵⁰ „Projekt struktury a složení nové vlády – návrh vedení KSČ z 23. února 1945“ uvádí u funkce ministra národní obrany (gen. Ludvík Svoboda), zahraničních věcí (Jan Masaryk) a ministra školství a osvěty (Zdeněk Nejedlý) bez politické příslušnosti. (Národní archiv, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 172, aj. 1532.) Ministr školství a osvěty prof. PhDr. Zdeněk Nejedlý byl údajně „jmenován jako osobnost celonárodního významu, nikoli jako příslušník politické strany“ (Klimeš, Miloš – Lesjuk, Petr – Malá, Irena – Prečan, Vilém: Cesta ke květnu, Praha 1965, I./2 s. 727).

⁵¹ AUK, PF, inv. č. 133, osobní spis prof. J. Matějky. Prof. Matějka byl v květnu 1949 na základě Ústředního akčního výboru Národní fronty dán do trvalé výslužby s platností od 1. dubna 1949. (Dekret mu byl předán 26. května 1949!).

⁵² Věstník ministerstva školství a osvěty č. 26 z 18. 5. 1945.

⁵³ AUK, PF inv. č. 60, Protokol ze schůze profesorského sboru, konané 10. 9. 1946.

zita ukázala za války i po válce, že se dovede spravovat sama, že je hodna své autonomie“.⁵⁴ Zásahy státní moci přišly později, za to s větší razancí a s většími nároky.

Summary

The article deals with the situation of the re-opened universities in Czechoslovakia after 1945 and with their relation vis-à-vis post-war Czechoslovak administrative and the idea of academical autonomy. There were at this time two main ideological streams how to handle with the Czechoslovak universities after the Second World War. The first was the Czechoslovak London government with its ideas on continuity with the pre-war situation. The second one, in contrary with the London representation, was the Czechoslovak (communist) representation in Moscow which proposed new „action-plan“ with the reorganization of universities. One of the consequences of the communist plans was the fact that the pre-war academic officials, who expected returning to their former position, were replaced by new members. These changes were understood as a bureaucratic and not as a political measure.

---

⁵⁴ AUK, AS inv. č. 611, kart. 39.